

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจำคุกสถานที่ยื่น และมาตรการลงโทษระดับกลาง

2.1 แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ

จากแนวความคิดในปัจจุบันของการลงโทษนั้น ที่มักเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดมากกว่าการแก้แค้นทดแทน โดยเหตุผลที่ว่าผู้กระทำผิดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เราไม่สามารถแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคมได้โดยเด็ดขาด เว้นเสียแต่ผู้กระทำผิดที่เป็นอันตรายร้ายแรงต่อสังคมและไม่สามารถแก้ไขได้จริง การจำคุกจึงเป็นเพียงการป้องกันสังคมโดยแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคมเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อพ้นโทษเขาเหล่านั้นก็ต้องกลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด สำหรับผู้กระทำความผิดบางประเภทที่จะทำให้พวกเขาเหล่านั้นได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้ และสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองกลายเป็นคนคุกหรือนักโทษ ทำให้เขารู้สึกถึงคุณค่าของสังคมที่ให้โอกาสและเขาจะไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมอีก ประกอบกับแนวความคิดที่ว่า ถ้าสังคมไม่พยายามปรับเปลี่ยนผู้กระทำความผิดให้กลายเป็นผู้ไม่กระทำความผิดหรือพลเมืองดี สังคมเองก็จะกลายเป็นผู้ผลิตประชากร ผู้กระทำความผิดให้มีจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการคิดมาตรการในการป้องกันไม่ให้ผู้กระทำผิดที่ไม่สมควรเข้าเรือนจำ ให้มีช่องทางที่เหมาะสมในการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชน โดยไม่ต้องเข้าไปอยู่ในเรือนจำเพียงช่องทางเดียวเช่นที่เคยเป็นมา ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ คือ ตั้งแต่ ค.ศ. 1841 ก็มีการใช้วิธีการคุมประพฤติ ที่ถือเสมือนว่าเป็นมาตรการหนึ่งในการไม่ใช้เรือนจำมาก่อนแล้ว จากเหตุดังกล่าวจึงก่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้มาตรการควบคุม หรือการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำขึ้น

ทั้งนี้ มีการให้ความหมายของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำว่า หมายถึง การใช้มาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดแบบอื่น ๆ แทนมาตรการจำคุกผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำ เช่น ได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษหรือในขณะที่เดียวกันการจำคุกอาจไม่

เหมาะกับผู้กระทำความผิดในบางประเภท เช่น ผู้กระทำความผิดครั้งแรกในคดีเล็กน้อย ซึ่งอาจใช้วิธีการ ปล่อยตัวในชั้น ดำรวจ อัยการ หรือศาล ดีกว่าการต้องถูกจำคุกซึ่งเป็นผลดีมากกว่า

ดังนั้น มาตรการหรือวิธีการใด ๆ ก็ตามที่ท้ายที่สุดแล้วนำมาซึ่งการที่ไม่ต้องใช้เรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ซึ่งมาตรการที่เป็นไปตามแนวคิดของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำนั้น จึงมีอยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อัน ได้แก่ มาตรการหันเหคดีอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหายออกจากอาชญากรรมอื่น ๆ (decriminalization of victimless crimes) หรือเป็นมาตรการในขั้นตอนก่อนการจับกุม ได้แก่ การใช้ศูนย์ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาท (mediation/arbitration center) ศูนย์บำบัดรักษาการติดยาเสพติดและติดสุรา (drug and alcohol center) และการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้นและสิทธิเสรีภาพของบุคคล (citizens right education) มาตรการในขั้นตอนก่อนดำเนินกระบวนการพิจารณา ได้แก่ การไกล่เกลี่ยคดีที่ยอมความกันได้โดยเจ้าพนักงานศาล การเจรจาต่อรองหลังบัลลังก์ (plea bargaining) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยวิธีการบังคับรักษา (compulsory treatment) การชะลอฟ้อง (suspended in prosecution) และมาตรการทางกฎหมายคดีอาญาเล็กน้อย ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรการในขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดี ได้แก่ การเปิดทำการศาลในวันหยุดและภาคค่ำ (weekend and night courts) การเร่งรัดพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภท (short determinatesentences) มาตรการในขั้นตอนภายหลังการพิจารณาพิพากษาคดี (มีโทษจำคุกสถานเบา) โดยการชดใช้ค่าเสียหายและการปรับ (restitution and fines) การคุมประพฤติ การใช้ศูนย์บริการกลางวัน การทำงานบริการสังคมหรือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (community service) การให้ที่พักอาศัยระหว่างการคุมประพฤติ (probation hostel/bail hostel) และการใช้อาสาสมัครคุมประพฤติ มาตรการในขั้นตอนภายหลังการพิจารณาพิพากษาคดีที่มีโทษจำคุก การพักการลงโทษ มาตรการในขั้นตอนภายหลังโทษจำคุก การให้การสงเคราะห์ภายหลังปล่อย เป็นต้น¹

โดยสารนิพนธ์ฉบับนี้ จะศึกษาถึงมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ ที่เป็นผลให้ไม่ต้องนำผู้กระทำความผิดไปไว้ในเรือนจำหรือในท้ายที่สุดแล้วผู้กระทำความผิดไม่ต้องไปอยู่ในเรือนจำ แต่ทั้งนี้ จะกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะในส่วนของผู้กระทำความผิดที่ศาลได้มีคำพิพากษาแล้วว่าได้กระทำความผิดและต้องได้รับโทษจำคุกในเรือนจำ โดยจะศึกษาเฉพาะประเด็นของสถานที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรือนจำ ซึ่งมีผู้เรียกมาตรการในส่วนนี้ว่า การใช้มาตรการลงโทษกึ่งควบคุมผู้ต้องขัง (semi-custodial penalties) อันเป็นมาตรการปฏิบัติในอันที่จะ

¹ สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. (2547). เอกสารประกอบการประชุม เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใน กระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. หน้า 29-32.

ใช้เรือนจำหรือทัณฑสถานให้น้อยลง (deinstitution in corrections)² โดยใช้ตัวแปรเกี่ยวกับอายุ พฤติกรรมของผู้ต้องขังและความก้าวหน้าในการศึกษาอบรมประกอบการพิจารณา ซึ่งในรายละเอียดจะทำการศึกษาต่อไป

อย่างไรก็ตาม นอกจากการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยวิธีอื่นซึ่งมีความหมายใกล้เคียงหรือเป็นไปในแนวทางเดียวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ นั่นคือ “การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยชุมชน” (community-based correction) ซึ่งเป็นมาตรการที่ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่จะเข้าสู่เรือนจำก็หันมาปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนแทน โดยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนนั้น หมายรวมถึง การใช้มาตรการในการควบคุมและแก้ไขผู้กระทำผิดแบบต่าง ๆ ที่ได้กระทำในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรในชุมชนแบบต่าง ๆ เข้าช่วยในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด การใช้ชุมชนนั้นอาจเป็นได้หลายลักษณะ เช่น การใช้บรรยากาศและสถานที่ในชุมชนแทนการควบคุมผู้กระทำผิดในเรือนจำ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขผู้กระทำผิด³ อันเป็นการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันของสังคมในการช่วยกันแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยหาวิธีการการลงโทษหรือมาตรการต่าง ๆ เพื่อมาบังคับใช้ต่อผู้กระทำผิดที่ได้รับการเลี้ยงโทษจำคุก เช่น โทษปรับ การทำงานในชุมชน หรือการรอลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติผู้กระทำผิดประกอบด้วย ซึ่งมาตรการเหล่านี้เป็นมาตรการที่ให้โอกาสผู้กระทำผิดที่กระทำผิดเพียงเล็กน้อยและไม่มีสันดานเป็นผู้ร้ายให้ไม่ต้องได้รับโทษจำคุกและได้รับโอกาสในการกลับตัว

ดังนั้น จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยชุมชน ต่างก็เป็นแนวความคิดที่มีแนวทางในลักษณะของการนำรูปแบบที่หลากหลายมาใช้ลงโทษผู้กระทำผิด (diversion programming in criminal justice) และมุ่งใช้วิธีการสอดคล้องกับปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรมแห่งการกระทำผิดและฐานความผิดต่อไปจะอธิบายวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ

วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ

1) เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

จากแนวคิดในการลงโทษตามทฤษฎีแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (reformation and rehabilitation) ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยตรง โดยกำหนดให้การลงโทษมีวิธีการที่จะทำให้ผู้กระทำผิดเปลี่ยนนิสัยหรือปรับปรุงพฤติกรรมให้สามารถเข้ากับสังคมได้ ซึ่งหาก

² ประเสริฐ เมฆมณี. (2550). *หลักทัณฑวิทยา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. หน้า 575.

³ นัทธี จิตสว่าง. (2545). *หลักทัณฑวิทยาหลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์. หน้า 114.

ปรับปรุงผู้กระทำความผิดได้ ผู้นั้นก็จะเป็นการกระทำความผิดอีกต่อไป ดังนั้น การลงโทษตาม ทฤษฎีนี้ จึงเป็นการแก้ไขโดยพิจารณาลักษณะเฉพาะของผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล โดยเน้น การบำบัดรักษาแทนการลงโทษที่เน้นให้เกิดความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ดังเช่น การลงโทษโดยการ ข่มขู่หรือการทดแทน ดังนั้นวิธีการบำบัดผู้กระทำความผิดจึงไม่เน้นการลงโทษในเรือนจำ แต่อาจ ให้ผู้นั้นอยู่ในสังคมและใช้มาตรการคุมประพฤติหรือการบำบัดทางกายภาพหรือจิตใจแทนได้ มาตรการเหล่านี้ก่อให้เกิดวิธีการลงโทษโดยชุมชน (community sentence) ขึ้น ซึ่งเป็นมาตรการในการ แก้ไขบำบัดและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่ไม่เป็นอันตรายต่อสังคมแทนการนำเข้าไปกักขังใน เรือนจำ⁴ ประกอบกับการลงโทษที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขฟื้นฟูเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับว่ามี มนุษยธรรมต่อผู้กระทำความผิดและเป็นวิธีการที่คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (human value) โดยมีพื้นฐานความคิดหรือความเชื่อว่ามนุษย์สามารถแก้ไขปรับปรุงตนเองได้ แต่ทั้งนี้ ก็มีได้ หมายความว่าผู้กระทำความผิดทุกคนสามารถแก้ไขและปรับปรุงตนเองได้เสมอ หากแต่มีผู้กระทำ ความผิดบางจำพวก อาทิเช่น ผู้กระทำความผิดที่กระทำความผิดไปด้วยความพลั้งพลาดและไม่มี สันดานเป็นผู้ร้ายหรือกระทำความผิดที่มีโทษไม่รุนแรง ได้มีโอกาสแก้ไขปรับปรุงตนเองโดยอาศัย มาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำในรูปแบบต่าง ๆ แทน ซึ่งในท้ายที่สุด แล้วมาตรการนี้จะช่วยให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดีคืนสู่สังคมได้ อันจะเป็นประโยชน์ ต่อทั้งตัวผู้กระทำความผิดเองและต่อสังคมส่วนรวมได้มากกว่าการนำผู้กระทำความผิดเหล่านี้ไป คุมขังไว้ในเรือนจำ

2) เพื่อลดผลกระทบในทางลบของระบบเรือนจำอันเนื่องมาจากการใช้เรือนจำ

โทษจำคุกจะส่งผลกระทบในทางลบต่อผู้ถูกจองจำในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นอุปสรรค ต่อการกลับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอกหลังการปลดปล่อย ผลกระทบในทางลบของโทษจำคุกนั้น อาจพิจารณาได้ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง โทษจำคุกจะก่อให้เกิดรอยมลทิน (Stigma) ในตัวผู้ถูกจองจำ กล่าวคือ ผู้ที่ เคยถูกจำคุกมาแล้วนั้น จะถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นคน “จี๊ดๆ จี๊ดๆ” ไม่มีใครอยากจะคบหา สماعคมด้วย การกลับเข้าทำงานหรือศึกษาต่อจะกระทำได้ยากขึ้น สังคมทั่วไปจะตั้งข้อรังเกียจ ฉะนั้น เมื่อสังคมส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ไม่ดี ต่อผู้ต้องโทษจำคุกหรือไม่ยอมรับผู้พ้นโทษก็จะทำให้ ผู้พ้นโทษไปคบหาสมาคมกับผู้พ้นโทษด้วยกันเองและนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำอีก

ประการที่สอง สภาพและความเป็นอยู่ภายในเรือนจำจะส่งผลกระทบในทางลบต่อ ร่างกายและจิตใจของผู้ถูกจองจำ โดยเฉพาะผู้ที่ถูกจองจำในเรือนจำเป็นครั้งแรกจะได้รับความ กระทบกระเทือนทางจิตใจเป็นอย่างมาก อาจทำให้ทัศนคติ นิสัยและมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป

⁴ณรงค์ ใจหาญ. (2543). *กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 31-33.

ในทางลบได้ นอกจากนี้แล้ว แม้ว่าภายในเรือนจำจะมีสิ่งจำเป็นต่อความเป็นอยู่เบื้องต้นของมนุษย์ แต่สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำโดยทั่วไปในเกือบทุกประเทศ เมื่อเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ของสังคมภายนอกไม่ดีเท่าใดนัก และเมื่อประกอบกับภาวะของความกดดันต่าง ๆ แล้ว จะมีผลกระทบกระเทือนจิตใจ และร่างกายตลอดจนวิถีชีวิตของผู้ถูกจองจำให้เสื่อมทรามลงและหากจะต้องถูกจองจำอยู่เป็นระยะเวลานาน ๆ ก็จะทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของเรือนจำ (Prisonization) ทำให้เกิดความเคยชินต่อกฎต่อตาราง และไม่เกรงกลัวอีกต่อไป

ประการที่สาม คุณหรือเรือนจำเป็นที่รวมของผู้กระทำผิดในประเภทต่าง ๆ หลายประเภท และโดยสภาพของเรือนจำแล้วผู้กระทำผิดเหล่านี้จะต้องอยู่ร่วมกัน และคบหาสมาคมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น โอกาสที่จะมีการถ่ายทอดเทคนิคในการประกอบอาชญากรรม ตลอดจนทัศนคติต่อการกระทำผิดในระหว่างผู้ต้องขังก็อาจจะมีขึ้นได้ จึงทำให้ผู้ต้องขังที่ไม่มีสันดานเป็นผู้ร้ายก็อาจจะได้รับการถ่ายทอดทัศนคติก่อนนิยมน ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตต่าง ๆ จากผู้ต้องขังที่มีความชัดเจนแล้วได้ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขผู้กระทำผิดประเภทที่ได้กระทำผิดโดยพลาดพลั้งหรือ ไม่มีสันดานเป็นผู้ร้ายได้

ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบของข้อด้อยจากระบบเรือนจำตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช่เรือนจำจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการนำมาใช้กับผู้กระทำผิดบางประเภทที่ยังไม่มีความจำเป็นถึงขนาดต้องใช้เรือนจำและยังไม่สมควรจะใช้เรือนจำมาปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้น เช่นผู้กระทำผิดเล็กน้อยหรือกระทำผิดโดยพลั้งพลาด

3) เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ

ปัญหาหนักโชนล้นเรือนจำดูได้จากจำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบันที่อยู่ในความควบคุมของเรือนจำมีประมาณ 196,772 คนแบ่งออกเป็นผู้ต้องขังชาย 196,121 และผู้ต้องขังหญิง 27,651 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน 2552) ในขณะที่ความจุมาตรฐานของเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศมีอยู่เพียง 179,085 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 11 มีนาคม 2552) พบว่า มีผู้ต้องขังเกินอัตราความจุ จำนวน 87,685 คนและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังเกินอัตราความจุของเรือนจำ ดอนหนึ่งจากเวทีสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “นักโทษล้นคุก: วิกฤตสังคมไทย...ที่รอการแก้ไข” เมื่อวันอังคารที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2551 เวลา 09.30 น. ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์คอนเวนชั่น หลักสี่ กรุงเทพมหานคร ยอคนักโทษในเรือนจำฟุ้งสูง ข้อมูลจาก นายนิติ จิตสว่าง อธิบดีกรมราชทัณฑ์กล่าวถึงยอดของนักโทษในเรือนจำที่ฟุ้งขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปีและตัวเลขยังคงอยู่ที่

⁵ นิติ จิตสว่าง. (2554). *ข้อเสนอแนะของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช่เรือนจำ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.gotoknow.org/posts/459564>. [2554, สิงหาคม 20].

25% นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2542 ซึ่งเปรียบเทียบในระดับสากลประเทศไทยเป็นอันดับ 4 ในเอเชียรองจากคาซัคสถาน ได้หวั่นและสิงคโปร์ถือว่าค่อนข้างสูงแม้จะยังน้อยกว่าตัวเลขของประเทศแถบตะวันออกกลาง 58 % เป็นเรื่องยาเสพติดอันนี้เป็นตัวเลขของปีที่แล้วสมัยใน ปี พ.ศ. 2542 นั้นยังมียอดเกือบ 70 % แต่ก็กำลังพุ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ เรื่องทรัพย์สินหรือเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ยาเสพติดมีเพียงแค่ 22-23 % เท่านั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับสถิติเหล่านี้จากเวทีสัมมนาทางวิชาการ ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรมได้กล่าวถึงการที่นักโทษเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งมาจากคดียาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานรวมไปถึงปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ทำให้มีการจับกุมผู้กระทำความผิดมากขึ้นสุดท้ายแล้วหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการกับผู้กระทำความผิดหลังจากที่ศาลตัดสินลงโทษแล้วคือ กรมราชทัณฑ์ในขณะที่เรือนจำหรือทัณฑสถานทั่วประเทศมีจำนวนเพียง 143 แห่ง ซึ่งไม่เพียงพอต่อการรองรับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนนำไปสู่ปัญหาผู้ต้องขังเกินอัตรา ความจุเรือนจำหรือนักโทษล้นคุกอันนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมายทั้งทางด้านความแออัดงบประมาณ บุคลากร การบริหารงานเรือนจำและส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังที่อยู่ภายในเรือนจำรวมถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง เช่น เรื่องสถานที่นอน อาหาร สุขภาพและสุขอนามัย การทะเลาะวิวาทระหว่างนักโทษ เป็นต้น หน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรม คือ กรมราชทัณฑ์ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานหลักที่มีภารกิจในการควบคุมดูแลและพัฒนาพฤตินิสัยนักโทษเด็ดขาดที่ถูกศาลตัดสินจำคุกเมื่อคดีถึงที่สุดรวมถึงการควบคุมผู้กระทำความผิดที่อยู่ระหว่างการตัดสินพิจารณาคดี⁶

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น นำมาซึ่งการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานักโทษล้นเรือนจำดังกล่าว ซึ่งประเด็นการศึกษาสารนิพนธ์ฉบับนี้สนใจศึกษาเรื่องของการนำสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไข โดยจะศึกษาสถานที่ที่จะสามารถนำมาใช้ได้แต่จะเน้นไปทางการฟื้นฟูแก้ไขโดยศึกษาการนำค่ายทหารมาเป็นสถานที่ที่สามารถบำบัดฟื้นฟูแทนการจำคุกในเรือนจำด้วย ซึ่งในการศึกษาในส่วนของรายละเอียดจะทำการศึกษาในหัวข้อต่อไป ทั้งนี้เหตุผลที่จะต้องหาสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำมาใช้กับผู้กระทำความผิดในบางประเภท ก็เนื่องจากการจัดการสำหรับผู้กระทำความผิดที่สมควรจะอยู่ในเรือนจำจริง ๆ กับผู้ที่ควรได้รับการฟื้นฟูแยกออกจากกัน อันจะส่งผลให้เป็นการลดความแออัดในเรือนจำได้อีกทางหนึ่ง และสามารถกันพื้นที่และทรัพยากรต่าง ๆ ในเรือนจำไว้สำหรับคุมขังผู้กระทำความผิดที่มีความร้ายแรงจริง ๆ เท่านั้น

⁶ กระทรวงยุติธรรม. (2552). จดหมายข่าวยุติธรรม ฉบับที่ 9 ปีที่ 1 ประจำเดือนมิถุนายน. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.moj.go.th>. [2558, มีนาคม 18].

4) เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของรัฐ

การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้หลายประการ ในแง่งบประมาณของรัฐ การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในชุมชนสามารถประหยัดงบประมาณของรัฐได้อย่างดี เนื่องจากมาตรการดังกล่าวจะช่วยลดภาระงบประมาณด้านงบประมาณค่าเนินการ และงบบุคลากร รวมถึงค่าอาหารของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ โดยมิเงื่อนไขที่บุคคลเหล่านั้นต้องปฏิบัติ แม้จะต้องใช้เจ้าหน้าที่คุมประพฤติแต่ก็ใช้เพียงเล็กน้อย เพราะผู้ดูแลผู้กระทำความผิดอาจใช้อาสาสมัครแทนเจ้าหน้าที่ได้ในแง่ของตัวผู้กระทำความผิด การที่ผู้กระทำความผิดต้องถูกจำคุกอาจหมดทางทำมาหาได้ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ ในขณะที่ญาติผู้ต้องขังเองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการมาเยี่ยมผู้ต้องขังอีก จากวัตถุประสงค์ตามที่กล่าวมาทั้งสี่ข้อข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้ว่าผลกระทบหรือข้อดีของระบบเรือนจำ และแสดงให้เห็นข้อได้เปรียบของมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำได้อย่างชัดเจนที่สุด

2.2 แนวคิดการจำคุกในสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำ

จุดเริ่มต้นของแนวคิดในการจะใช้สถานที่อื่นแทนเรือนจำในการจะควบคุมผู้กระทำความผิดทั้งในระหว่างการศึกษาและการลงโทษในประเทศไทยนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาลในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้จำนวนผู้กระทำความผิดเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมากจนเรือนจำซึ่งเป็นสถานที่หลักที่ใช้ควบคุมผู้กระทำความผิดในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมรับไม่ไหว โดยปรากฏข้อเท็จจริงว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้กระทำความผิดเพิ่มสูงขึ้นเป็นจำนวนมากจนเกิดความไม่เพียงพอในด้านพื้นที่และจำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ดูแล ซึ่งสัดส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่ต่อจำนวนผู้ต้องขังนั้น (อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ควบคุม : จำนวนผู้ต้องขัง) ซึ่งมาตรฐานสากลกำหนดไว้ที่ 1 : 5 ระเบียบ ก.พ. ตั้งไว้ที่ 1 : 10 แต่ในเรือนจำส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1 : 28 ถึง 1 : 100⁷ สัดส่วนนี้สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานและยังสะท้อนให้เห็นได้ในอีกทางหนึ่งว่าเรือนจำและทัณฑสถานในประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังมากเกินไปเกินสัดส่วนที่กำหนดไว้ทั้งในมาตรฐานสากลและมาตรฐานภายในประเทศ

สภาวะนักโทษล้นคุกหรือผู้ต้องขังล้นเรือนจำในประเทศไทยนับเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในขณะที่จำนวนผู้ต้องขังในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2555 มีอยู่ 239,684 คน

⁷ ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์กรมราชทัณฑ์. (2550). รายงานการศึกษาวิจัย มาตรการป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องขัง. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. หน้า 1.

แต่ความจุปกติของเรือจําที่จะรองรับได้มีเพียง 160,000 คนเท่านั้น เท่ากับผู้ต้องขังเกินความจุของเรือจําที่จะรองรับได้อยู่ถึง 80,000 กว่าคน และหากพิจารณาถึงสถิติผู้ต้องขังในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมา ก็จะพบว่าจำนวนผู้ต้องขังเกินความจุปกติที่เรือจําจะรองรับได้ในทุกปี ทั้งนี้ จำนวนผู้ต้องขังได้เพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยเดือนละ 2,300 คน ดังนั้น หากจำนวนผู้ต้องขังยังเพิ่มขึ้นในอัตราดังกล่าว โดยไม่มีมาตรการใด ๆ มาสกัดกั้นแล้ว จำนวนผู้ต้องขังจะเพิ่มขึ้นเป็น 300,000 คน ภายในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งจะเกินจุปกติที่เรือจําจะรองรับได้ถึงเกือบ 2 เท่า⁸

จากปัญหาดังกล่าวกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้พยายามหามาตรการแก้ไข ซึ่งจากการประชุมทางวิชาการแห่งชาติว่าด้วยงานยุติธรรมครั้งที่ 1 ในหัวข้อกระบวนการทัศนใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ได้มีการนำเสนอการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในชุมชนโดยการใช้นโยบายระดับกลาง ซึ่งเป็นแนวคิดและวิธีการที่ใช้ในสหรัฐอเมริกา เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชนที่เหมาะสมควบคู่กับการลดภาวะคนล้นคุกโดยการใช้นโยบายที่เหมาะสมกับการกระทำผิด ในระดับที่ไม่เบาเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสังคมรับไม่ได้แต่ก็ไม่หนักจนเกินควร หากมีเหตุอันสมควรมาใช้ เพราะในขณะที่ผู้กระทำความผิดจำนวนหนึ่งอาจใช้วิธีการให้กลับคืนสู่สังคมด้วยการคุมประพฤติได้เลย อีกจำนวนหนึ่งควรจำคุกไว้แต่ก็ยังมีผู้กระทำความผิดอีกจำนวนหนึ่งที่ควรถูกลงโทษที่เบาว่าการจำคุก แต่ต้องหนักกว่าถูกปรับหรือถูกคุมประพฤติตามปกติ ซึ่งศาลจะสั่งใช้วิธีการนี้เมื่อเห็นว่าการคุมประพฤติแบบเดิมเบาเกินไปแต่การจำคุกก็ยังไม่จำเป็นหรืออาจรุนแรงเกินไป โดยมีวัตถุประสงค์หลังของการใช้นโยบายระดับกลางอยู่ที่การลดจำนวนผู้ต้องขัง และยังสามารถขยายขอบเขตการใช้ไปยังผู้ถูกคุมประพฤติทั้งโดยการรอกการลงโทษ กำหนดโทษ และการพักการลงโทษ และลดวันต้องโทษที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขการคุมประพฤติอีกด้วย⁹ ซึ่งต่อมากระทรวงยุติธรรมได้นำการวิจัยในเรื่องดังกล่าวมากำหนดกรอบและได้มีการยกร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้กระทรวงยุติธรรมต้องการสร้างทางเลือกให้กับผู้ต้องขังหรือผู้ที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษา 3 ประการ โดยเสนอในลักษณะที่ว่า ถ้าศาลเห็นว่าการขังวันหยุดอาจจะเป็นไปได้หรือการขังนอกสถานที่เป็นไปได้สำหรับโทษจำคุกตามคำพิพากษา ทั้งในส่วนของโทษที่เป็นโทษจำคุกเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเดิมจะใช้การรอกการลงโทษ ซึ่งอาจทำให้ผู้กระทำความผิดไม่หลายจำบางกรณีก็จะให้ไปอยู่ในเรือนจำบางวัน ซึ่งอาจจะมีผลทำให้ผู้กระทำ

⁸ นัทธี จิตสว่าง. (2555). *นักโทษล้นคุกกับมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.gotoknow.org/posts/497865>. [2555, สิงหาคม 1].

⁹ สรุปรสาระจากการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม. (2546). *กระบวนการทัศนใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด*. กรุงเทพฯ: อรุณสภาคพรวัว. หน้า 8.

ผิดไม่อยากจะกระทำผิด การลงโทษในลักษณะนี้มีลักษณะเป็นการเพิ่มความรุนแรงในการลงโทษ ทั้งนี้ในกรณีที่มีความจำเป็นซึ่งหากเข้าไปอยู่ในเรือนจำอาจมีความแออัดหรืออาจจะมีปัญหาในเรื่องการจำแนกผู้ป่วยหรือมีแนวความคิดในการฝึกอบรมวิชาชีพเฉพาะด้าน ก็เปิดกว้างไว้เพื่อให้เกิดการสั่งการให้สามารถไปอยู่ยังสถานที่อื่นได้¹⁰ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวมีแนวคิดที่จะนำเอาสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำมาใช้กับผู้กระทำความผิดทั้งในระหว่างการพิจารณาคดีและในชั้นจำคุก

ทั้งนี้ ในอดีตที่ผ่านมาไม่เคยมีการขังในสถานที่อื่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มีการส่งผู้ต้องขังที่เป็นโรคจิตไปสถาบันนิติจิตเวช ส่วนกรณีกับผู้ต้องขังป่วยทางกายถ้าโรงพยาบาลของกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถให้การรักษาพยาบาลได้ ก็จะส่งไปรักษาที่โรงพยาบาลตำรวจซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ควบคุมตลอดเวลาและถือเป็นการคุมขังเช่นกัน¹¹

ทั้งสืบเนื่องจากมาตรา 89/2 (1) ได้บัญญัติให้ลักษณะของสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกนั้น ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงซึ่งต้องกำหนดวิธีการควบคุมและมาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วย ดังนั้นกระทรวงยุติธรรมในฐานะที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รักษาการตามกฎหมายฉบับดังกล่าวจึงต้องไปทำการออกกฎกระทรวงเพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของมาตรา 89/2 (1) ซึ่งต่อมากระทรวงยุติธรรมก็ได้เสนอร่างกฎกระทรวงกำหนดสถานที่ที่ใช้ในการควบคุม จำคุกและทุเลาการบังคับโทษจำคุก ให้สำนักงานกฤษฎีกาตรวจพิจารณา ซึ่งต่อมาสำนักคณะกรรมการกฤษฎีกาก็ได้ทำการปรับปรุงและได้แก้ไขชื่อร่าง และต่อมากระทรวงยุติธรรมก็ได้นำร่างกฎกระทรวงดังกล่าวให้กับคณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ให้ความเห็นชอบและได้มีการนำกฎกระทรวงกำหนดสถานที่อื่นที่ใช้ในการจำคุกหรือควบคุมผู้ต้องหาจำเลยหรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาให้จำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด พ.ศ. 2552 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

จากความเป็นมาของมาตรา 89/2 (1) นี้เห็นได้ว่ามีการนำเสนอสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำมาประกอบการพิจารณาแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในสมัยนั้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเป็นแนวทางใหม่ที่สามารถจะระบายนุโทษตามคำพิพากษาให้สามารถอยู่ในสถานที่อื่นได้โดยไม่

¹⁰ วิศิษฐ์ วิศิษฐ์สรอรรถ. (2550). รายงานการประชุมคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 2. สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. หน้า 15.

¹¹ สุชิน คำกระเด็น. (2547). รายงานการประชุมฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครั้งที่ 1/2548. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. หน้า 2.

แนวทางใหม่ที่สามารถจะระบายผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาให้สามารถอยู่ในสถานที่อื่นได้โดยไม่ต้องจำคุกในเรือนจำแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น ในหัวข้อต่อไปจะเสนอแนวทางซึ่งประเทศไทยเองก็มีการนำมาใช้อยู่บ้างแล้วแต่อาจเป็นคดีเฉพาะเท่านั้น ซึ่งก็คือ การควบคุมตัวในค่ายทหารของประเทศไทย

2.3 แนวคิดของมาตรการบังคับระดับกลาง (Intermediate Sanctions)

มาตรการบังคับระดับกลางถือเป็นส่วนหนึ่งในทางเลือกการลงโทษของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ศึกษาหาแนวทางการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุก โดยหาทางอื่นที่จะสามารถลงโทษผู้กระทำความผิดโดยไม่ต้องนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่เรือนจำแต่เพียงอย่างเดียว

ตัวอย่างมาตรการลงโทษระดับกลาง (intermediate sanction) ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ¹²

1) การคุมประพฤติแบบเข้มงวด (intensive probation) มีลักษณะเช่นเดียวกับเงื่อนไขการคุมประพฤติเมื่อศาลออกการลงโทษ แต่คุมประพฤติแบบเข้มงวดนี้ถือว่าเป็นโทษและมีข้อกำหนดให้จำเลยต้องปฏิบัติ ซึ่งกระทบต่อเสรีภาพของจำเลยมากขึ้น เช่น ต้องรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ทุกวัน ต้องแจ้งตำแหน่งที่อยู่ต่อเจ้าหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

2) การทำงานบริการสังคม (community service) มีลักษณะคล้ายกับการทำงานบริการสังคมที่ศาลกำหนดเป็นเงื่อนไขของการคุมประพฤติ แต่การทำงานบริการสังคมในกรณีนี้ถือว่าเป็นโทษ และอาจเป็นการบังคับใช้แรงงานให้แก่หน่วยงานของรัฐหรือองค์กร ไม่แสวงหากำไรก็ได้ถือว่าเป็นการทำงานชดเชยให้แก่ชุมชนโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน อาจเป็นการทำงานใช้แรงงาน (hard labor) ก็ได้ การลงโทษประเภทนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและทำให้จำเลยได้เรียนรู้ สำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน โดยรัฐไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบังคับโทษ โดยประเทศไทยได้มีการนำวิธีการนี้มาใช้ในการคุมประพฤตินานพอสมควรแล้ว

3) ศูนย์เลี่ยงโทษจำคุก (probation diversion center) เป็นการเข้าอยู่ในสถานที่ที่กำหนดคล้ายห้องพักที่ผู้กระทำผิดสามารถออกไปศึกษาเล่าเรียน หรือทำงานอาชีพตามปกติได้ แต่จะต้องชำระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าเช่าห้องและค่าอาหาร โดยอาจใช้เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการคุมประพฤติซึ่งหากจะนำมาใช้ในประเทศไทยอาจใช้ในลักษณะของบ้านกึ่งวิถี (halfway house)

¹² สุทธิพล ทวีชัยการ. กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://law.stou.ac.th>. [2558, มีนาคม 1].

4) ศูนย์กักกัน (detention center) คือ การจำกัดเสรีภาพมีระบบป้องกันการหลบหนีและอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างเข้มงวด มีการนำมาใช้ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้จำคุกเป็นระยะ ๆ ตามช่วงเวลา หรือในวันที่กำหนด เช่น ถูกควบคุมในศูนย์กักกันเฉพาะวันหยุด เป็นต้น

5) การควบคุมตัวไว้ในที่พักอาศัย (home detention หรือ house arrest) เป็นการจำกัดเสรีภาพในการเดินทางโดยมีคำพิพากษาห้ามมิให้ออกนอกที่พำนักที่กำหนด แต่ศาลอาจอนุญาตให้ออกนอกที่พักไปประกอบอาชีพ หรือศึกษาเล่าเรียน หรือมีข้อยกเว้นเรื่องระยะเวลาทางหรือระยะเวลาได้ และให้ติดอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (electronic monitoring) เพื่อติดตามตำแหน่งที่อยู่ไว้กับตัวในรูปของกำไลข้อมือหรือข้อเท้าที่ส่งสัญญาณแจ้งตำแหน่งไปยังเครื่องรับเพื่อเฝ้าดูและตรวจสอบตำแหน่งที่อยู่หากฝ่าฝืนคำสั่งศาลเจ้าหน้าที่จะรายงานศาลเพื่อดำเนินการต่อไป

6) การเข้าค่ายแบบทหาร (boot camp) หรือการคุมประพฤติแบบให้ตกใจกลัว (shock probation) เป็นวิธีการที่ใช้กับการกระทำผิดอุกฉกรรจ์แทนการลงโทษระยะยาว อาจใช้ต่อเนื่องหลังจากการจำคุกก่อนระยะหนึ่ง จึงเรียกอีกอย่างว่าการพิพากษาแบบแยกส่วน (split sentence) ภายในค่ายจะมีการฝึกฝนแบบทหารเป็นเวลา 90 วัน ซึ่งในความเป็นจริงได้มีการนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในรูปแบบของค่ายวิวัฒน์พลเมืองอยู่แล้ว หากแต่เมื่อนำมาใช้เป็นมาตรการลงโทษระดับกลางนั้น ผู้ปฏิบัติงานที่เป็นครูฝึกต้องมีความรู้ ทักษะ และทักษะในการแก้ไขฟื้นฟู ชนิดเข้มอย่างแท้จริง

7) การลงโทษโดยวิธีการผสมผสาน (combined sentence) เป็นการกำหนดโทษหลายรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษและเหมาะสมแก่ลักษณะของจำเลยแต่ละราย เช่น การฝึกอบรมอาชีพและทำงานบริการสังคม ในขณะที่ควบคุมตัวไว้ในศูนย์กักกัน หรือปรับและควบคุมตัวไว้ในที่พักอาศัย เป็นต้น

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ามาตรการลงโทษระดับกลางนั้น เป็นมาตรการหนึ่งที่น่ามาใช้ในการปฏิบัติกับผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นมาตรการที่หลีกเลี่ยงการใช้เรือนจำ โดยมาตรการนี้มีรูปแบบหลากหลายและมีระดับความเข้มข้นของวิธีการที่มีความต่อเนื่องเป็นระดับในการนำมาใช้ควบคุมให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของการทำความผิดและผู้กระทำความผิดแต่ละคน โดยมีระดับของความต่อเนื่องของวิธีการที่เข้มงวดอยู่ระหว่างการคุมประพฤติแบบปกติกับการจำคุกในเรือนจำ

ดังนั้น จึงมีประเด็นในการศึกษาของสารนิพนธ์ฉบับนี้ว่าการลงโทษระดับกลางที่เกี่ยวข้องกับการเข้าค่ายทหารนั้นสามารถนำมาใช้กับการลงโทษตามกฎหมายของไทยได้หรือไม่ และในกรณีใดบ้างซึ่ง จุดประสงค์ของมาตรการลงโทษระดับกลางมีดังต่อไปนี้

1) เพื่อลดจำนวนผู้ต้องขังภายในเรือนจำ

จากสภาพที่เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาที่จำนวนผู้ต้องขังเพิ่มสูงขึ้นจนเกิดปัญหา นักโทษล้นเรือนจำ (prison overcrowding) ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ. 1990 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกาจึงได้เริ่มหามาตรการในการลงโทษที่เหมาะสมและเพียงพอกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดพอ ๆ กับการจัดการในเรือนจำจึงเกิดมาตรการลงโทษระดับกลางเพื่อให้เป็นทางเลือกที่หลากหลายแก่ศาลในการนำมาใช้ลงโทษผู้กระทำผิดและทำให้ไม่ต้องนำผู้กระทำผิดไปลงโทษไว้ในเรือนจำเพียงอย่างเดียว

2) เพื่อเป็นการสร้างลำดับขั้นของการลงโทษที่เหมาะสมกว่าการคุมความประพฤติ และการจำคุก ทั้งนี้ หากไม่มีมาตรการลงโทษระดับกลาง ผู้กระทำผิดก็ต้องถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ ทั้งที่ผู้กระทำผิดเหล่านั้นเป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดซ้ำและความผิดที่ได้กระทำไปนั้นไม่ใช่ความผิดที่รุนแรงถึงขนาดต้องใช้วิธีการจำคุกในแง่ที่มาตรการการลงโทษระดับกลางจึงเป็นมาตรการการลงโทษที่มีระดับเหมาะสมกับความผิดที่ไม่ร้ายแรง ดังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าความโดดเด่นของมาตรการลงโทษระดับกลาง คือ การที่มีมาตรการในหลากหลายรูปแบบให้เลือกใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละคนมากที่สุด อันเป็นการพัฒนาทางเลือกในการจำคุก ทั้งนี้ เนื่องจากมีผู้กระทำผิดบางส่วนที่ตามปกติหากไม่มีมาตรการลงโทษระดับกลางมาบังคับใช้จะต้องถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ ทั้งที่ ผู้กระทำผิดเหล่านั้นมีความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งอาศัยการควบคุมดูแลด้วยมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่ เหมาะสมในสังคมก็เพียงพอแล้ว นอกจากนี้ มาตรการลงโทษระดับกลางนี้ยังถูกนำไปใช้กับผู้ถูกคุมประพฤติและผู้ได้รับการพักโทษที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขการคุมประพฤติและเงื่อนไขการพักการลงโทษด้วย

3) เพื่อเป็นการคุ้มครองและป้องกันสังคม ทั้งนี้ จากความเข้าใจและความเชื่อของประชาชนส่วนใหญ่ที่มักเห็นว่าเมื่อผู้กระทำผิดฝ่าฝืนกฎหมายที่เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว ก็ควรต้องถูกลงโทษและกักขังเอาไว้ให้ห่างจากชีวิตประจำวันและสังคมให้มากที่สุด ประกอบกับความเชื่อที่ว่า การลงโทษผู้กระทำผิดด้วยมาตรการใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่โทษจำคุกหรือโทษที่รุนแรงกว่าจะไม่มี ความรุนแรงเพียงพอที่จะจัดการกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้นและสร้างความปลอดภัยให้กับสังคมได้ มาตรการลงโทษระดับกลางนี้มีวิธีการที่มีมาตรการการควบคุมที่ดีและเหมาะสมกับผู้กระทำ ความผิดที่ไม่ร้ายแรงจนถึงขนาดเป็นอันตรายกับสังคมไม่มีพฤติกรรมรุนแรง ทั้งยังไม่มี ความจำเป็นและไม่เหมาะสมในการที่จะแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคมซึ่งจะส่งผลเสียมากกว่าผลดีในหลาย ๆ ด้าน ดังนั้น การเลือกวิธีการที่จะปฏิบัติกับผู้กระทำผิดแต่ละคนอย่างเหมาะสมพร้อมกับการสร้างมาตรการควบคุมดูแลที่ดีก็เพียงพอที่จะทำให้สังคมปลอดภัยจากผู้กระทำผิดเหล่านี้ และจะช่วยทำให้เรือนจำไม่ต้องรับภาระมากเกินไปโดยไม่จำเป็นอันจะทำให้เรือนจำมีประสิทธิภาพและ

เหลือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไว้สำหรับการจัดการกับผู้กระทำผิดร้ายแรงที่ควรกักขังไว้เป็นเวลานานเพื่อความปลอดภัยของสังคม ซึ่งมาตรการลงโทษระดับกลางก็มีหลักการที่ตอบสนองกับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เหล่านั้น

4) ลดค่าใช้จ่ายในการคุมขังผู้กระทำผิดความผิดในเรือนจำ ทั้งนี้ เนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ต้องเกิดค่าใช้จ่ายขึ้นตามปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น ซึ่งผู้กระทำผิดเหล่านี้เมื่อต้องขังภายในเรือนจำก็จะไม่ได้ประกอบอาชีพ และไม่มีรายได้ในการนำมาใช้เพื่อการดำรงชีพเรือนจำจึงต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นโดยสิ้นเชิง ดังนี้ เมื่อจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มสูงขึ้นจึงส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายที่จะต้องนำมาใช้จัดการในการควบคุมผู้กระทำผิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มาตรการลงโทษระดับกลางจึงถูกนำมาใช้เป็นมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพการควบคุมดูแลผู้กระทำผิด และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของแนวคิดในการไม่ใช้เรือนจำกับมาตรการลงโทษระดับกลางนั้น เป็นมาตรการที่โดยหลักแล้วเน้นการจำกัดให้ไม่ต้องนำผู้กระทำผิดให้ได้รับการลงโทษในเรือนจำแต่เพียงอย่างเดียว โดยการศึกษาสารนิพนธ์นี้จะเน้นการควบคุมที่ค่ายทหารซึ่งประเทศไทยได้นำมาใช้ในคดีอาชญากรรม ตามพระราชบัญญัติแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีวิธีการในการควบคุมตัวผู้กระทำผิดไว้เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤติกรรม ทำให้เกิดเป็นผลดีต่อตัวผู้กระทำผิดเองอีกทั้งสังคมยังได้ประโยชน์จากการกลับตัวเป็นคนดีของผู้กระทำผิดในอีกทางหนึ่งด้วย แต่ทั้งนี้ เนื่องจากสารนิพนธ์ฉบับนี้จะทำการแก้ไขเพิ่มเติมสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำตามมาตรา 89/2 เท่านั้น ดังนั้น กรณีที่หยิบยกมาตรการลงโทษระดับกลางมาเพื่อแสดงให้เห็นว่ามาตรการลงโทษระดับกลางมีการนำค่ายทหารมาใช้เท่านั้น

2.4 กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

สถานการณ์ข้อพิพาททางอาญาที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมไทยยังมีปริมาณที่มากและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับในคดีอาญาจะมีลักษณะที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้ง ปริมาณของคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลก็มีจำนวนมาก ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีแนวคิดการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นกลไกที่สำคัญในการส่งเสริมการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล สนับสนุนให้การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมีความรวดเร็วขึ้น และสร้างความยุติธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

จากการที่ประเทศไทยได้เริ่มนำแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีอาญาส่งผลดีหลายประการ ทั้งในด้านระบบการบริหารงานยุติธรรม พนักงานเจ้าหน้าที่ และผู้เกี่ยวข้องในคดีความทุกฝ่าย กล่าวคือ องค์กรที่ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมได้รับความ

เชื่อถือจากประชาชนในด้านการอำนวยความสะดวกช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายและระยะเวลาการดำเนินคดีของผู้เกี่ยวข้อง ประการสำคัญคือ ทำให้ผู้เสียหายและผู้ต้องหาได้รับความยุติธรรมในวิธีการที่เหมาะสมภายในระยะเวลาที่รวดเร็ว

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใหม่ในศตวรรษที่ 21 ที่น่าสนใจ ได้แก่ แนวคิดยุติธรรมชุมชน (community justice) แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) แนวคิดเรื่องมาตรการลงโทษระดับกลาง (intermediate punishments)

2.4.1 รูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา

1. แนวคิดยุติธรรมชุมชน (community justice)

ชุมชนในยุคดั้งเดิมจะมีระบบหรือรูปแบบสำหรับการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเองรูปแบบหรือแนวทางการแก้ปัญหาจึงมีความหลากหลายตามวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและภูมิหลังของแต่ละท้องถิ่น ต่อมารัฐได้เข้ามาจัดการควบคุมดูแลชุมชน โดยรัฐมีอำนาจสั่งการส่วนชุมชนมีหน้าที่ปฏิบัติตามและรอรับความช่วยเหลือจากรัฐเมื่อเกิดปัญหาข้อพิพาทในชุมชน รัฐก็จะนำกระบวนการยุติธรรมหลักเข้าไปเพื่อช่วยแก้ไขปัญหานั้นแต่กระบวนการยุติธรรมของรัฐนั้นเป็นรูปแบบเดียวไม่มีความหลากหลายและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของท้องถิ่นทางเลือกใหม่ของกระบวนการยุติธรรมอย่างหนึ่ง ก็คือการคืนอำนาจการแก้ไขปัญหาดังกล่าวกลับไปสู่ชุมชน โดยที่รัฐยังมีหน้าที่ให้การสนับสนุนชุมชนให้เกิดความแข็งแกร่งเพียงพอที่จะดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ขณะเดียวกันรัฐควรเปิดช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามากขึ้นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ก่อนการดำเนินคดีและภายหลังจากศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำเลยแล้วยุติธรรมชุมชน หมายถึง ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีส่งเสริมสนับสนุน หรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นหุ้นส่วนในการป้องกัน ควบคุม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิดตลอดจนคืนคนดีกลับสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟู ระบบยุติธรรมเชิงจารีต และ/หรือพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยและเข้าถึงความยุติธรรม เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพและความสมานฉันท์ และมีกลไกการทำงานตามระบบยุติธรรมชุมชนที่เชื่อมโยงกับระบบยุติธรรมหลัก ผ่านการประสานงานของหน่วยงานยุติธรรมจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹³

¹³ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. (2551). *การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 39.

กระทรวงยุติธรรมได้นำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาปรับใช้บ้างแล้วคือการจัดตั้งเครือข่ายยุติธรรมชุมชนขึ้นเป็นกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีความสนใจ และสมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสานความร่วมมือในการป้องกัน เผื่อระวังปัญหาอาชญากรรม ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการเสริมสร้างความยุติธรรม และความสงบสุขในชุมชน การจัดตั้งเครือข่ายยุติธรรมนั้นเป็นการดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ “ยุติธรรมถ้วนหน้าประชามีส่วนร่วม” (Justice for all, all for justice)

2. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)¹⁴

เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการยุติความขัดแย้งหรือระงับข้อพิพาท ที่เชื่อว่าการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะความเสียหายที่เกิดขึ้นกับเหยื่ออาชญากรรมจะทำให้เกิดความยุติธรรมและนำมาซึ่งความสงบสุขในชุมชน เพราะเหยื่ออาชญากรรมเป็นบุคคลที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงอาจนำมาใช้กับการไกล่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาทในคดีได้ ทั้งในระดับชุมชนและในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ เมื่อนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนหรือในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้ว การไกล่เกลี่ยดังกล่าวจะไม่มุ่งเน้นเพียงเพื่อให้ข้อพิพาทนั้นระงับลงเท่านั้น แต่ต้องการให้คู่พิพาทเกิดความพึงพอใจ มีการยอมรับความผิดและการให้อภัยพร้อมทั้งมีวิธีการป้องกันแก้ไขความผิดที่อาจเกิดขึ้นอีก และการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย โดยให้บุคคลอื่นในชุมชนมีส่วนร่วมกับการป้องกันและเยียวยาความเสียหายนั้นด้วย การนำแนวกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไปใช้กับแนวคิดยุติธรรมชุมชนในส่วนของกระบวนการระงับปัญหาหรือข้อพิพาทก็จะเป็นการส่งเสริมให้การเข้าถึงการสร้างความเป็นธรรม และความสงบสุขในชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รูปแบบของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การนำแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับการแก้ไขปัญหาล้วนใหญ่จะมีลักษณะของการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณี หรือผู้เกี่ยวข้องที่มีประโยชน์ได้เสีย เช่น

1) Victim - Offender Mediation (VOM) เป็นการประชุมระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย

2) Family Group Conferences (FGCs) เป็นการประชุมระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย และครอบครัวของคู่กรณี

¹⁴ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. (2553). รายงานวิจัยการพัฒนากรอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม. หน้า 51.

3) Sentencing Circles เป็นการประชุมของกลุ่มกับสมาชิกในชุมชน เช่น บุคคลที่เคยดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา อัยการ หรือตำรวจ เป็นต้น

4) Community Reparative Boards เป็นการประชุมคณะกรรมการชุมชนเพื่อเยียวยาความเสียหายการประชุมรูปแบบของ FGCs เป็นแบบที่นิยมใช้ในศาลเยาวชนและครอบครัวโดยทั่วไป ส่วนการประชุมไกล่เกลี่ยทางแพ่งและการประชุมประณอมข้อพิพาททางอาญาของศาล (healing conference) จะใช้รูปแบบ VOM ทั้งหมด เนื่องจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีการใช้ในรูปแบบของการประชุมความสมัครใจในการเจรจากัน รวมทั้งกระบวนการที่ดำเนินไปโดยชุมชนและปราศจากการแทรกแซงจากรัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ

3. แนวคิดเรื่องมาตรการลงโทษระดับกลาง (intermediate punishments)

วัตถุประสงค์ในการลงโทษตามแนวคิดด้านอาชญาวิทยาที่สำคัญมี 3 ประการ ได้แก่ เพื่อแก้แค้นทดแทนความผิดที่ได้กระทำ เพื่อข่มขู่ยับยั้งมิให้มีการกระทำความผิดอีก และเพื่อบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของศาลซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ที่มีหน้าที่กำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ศาลจึงต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการลงโทษโดยพิจารณาลักษณะของจำเลยและพฤติการณ์แห่งคดีประกอบ และต้องกำหนดความรุนแรงของโทษหรือลงโทษให้ได้สัดส่วนกับความผิดที่จำเลยกระทำความผิด อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 กำหนดโทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดเพียง 5 สถาน ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน และเมื่อพิจารณาฐานความผิดที่มีโทษทางอาญาใน พ.ร.บ. หรือในกฎหมายอาญาต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่กฎหมายกำหนดให้ศาลลงโทษได้เพียงสองสถาน นั่นคือ โทษจำคุกและโทษปรับเท่านั้น ดังนั้น แม้ว่าศาลจะได้คำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดีและวัตถุประสงค์ในการลงโทษแล้ว เห็นว่าการลงโทษจำคุกหรือโทษปรับที่กฎหมายกำหนดไว้จะไม่เหมาะสมแก่จำเลยหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษ และการบังคับโทษรูปแบบอื่นนั้นอาจเกิดประโยชน์ต่อผู้เสียหายจำเลยและสังคมมากกว่าก็ตามแต่ศาลก็ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการลงโทษสองประการดังกล่าว นอกจากนี้ ในปัจจุบันสภาพสังคมมีพัฒนาการที่หลากหลายและเป็นไปอย่างรวดเร็ว สาเหตุแห่งการกระทำความผิดมีลักษณะซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แต่ปรากฏว่าการลงโทษของศาลบางครั้งไม่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดและพฤติการณ์แห่งคดีทำให้สังคมย่อมเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าจะเกิดผลดีต่อสังคมจริงหรือไม่ เช่น คดีที่ผู้กระทำความผิดทำร้ายภริยาจนถึงแก่ ความตาย และศาลได้พิพากษาให้รอการลงโทษ โดยให้ทำงานบริการสังคมเป็นเงื่อนไขของการคุมความประพฤติ สังคมบางส่วนอาจเห็นว่าเป็นการลงโทษจำเลยที่เบาเกินไปไม่ได้สัดส่วนกับความผิด เป็นต้น ดังนั้น การ

กำหนดให้มีประเภทของโทษให้มากขึ้น โดยเฉพาะมาตรการลงโทษระดับกลาง (intermediate punishments) ที่ไม่รุนแรงเท่าโทษจำคุก แต่ก็มีใช้เบาเหมือนการปรับและรอการลงโทษ เพื่อให้ศาลมีเครื่องมือในการกำหนดโทษจำเลยได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

2.4.2 การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกของไทย¹⁵

จากกระแสโลกที่เคลื่อนสู่เข้าสู่สังคมไทยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับ “ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท” (Alternative Dispute Resolutions หรือ ADR) เข้ามาสู่สังคมไทย โดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมไทยได้รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้กับโครงการต่าง ๆ เช่น ศาลยุติธรรมได้จัดให้มีโครงการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในศาล โครงการอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนและจัดตั้งสำนักอนุญาโตตุลาการ ซึ่งต่อมาอยู่ภายใต้สำนักกระงับข้อพิพาท นอกจากนี้สำนักงานอัยการสูงสุดจัดให้มีการระงับข้อพิพาททางแพ่งในระดับท้องถิ่น และกรมคุมประพฤติกระทรวงยุติธรรมจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรม เบื้องต้นสำหรับประชาชนแนวคิดการยุติข้อพิพาทที่เป็นก้าวใหม่ของกระบวนการยุติธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ต่างก็เป็นเรื่องการยุติข้อพิพาททางแพ่งเป็นส่วนใหญ่ที่ประสงค์ให้คนกลางซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือตัวแทนของชุมชนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณี โดยรัฐเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินการทั้งในระดับท้องถิ่นก่อนคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและขั้นตอนที่เข้าสู่ศาลยุติธรรมแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดความขัดแย้งและลดปริมาณคดีที่ไม่สมควรให้ออกจากกระบวนการยุติธรรมเป็นสำคัญกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ถูกนำมาใช้ในคดีแพ่งอย่างแพร่หลาย โดยในประเทศไทยนั้นศาลแพ่งเป็นศาลที่เริ่มนำเอาแนวคิดและหลักเกณฑ์ของศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับกระบวนการระงับข้อพิพาท โดยทางอื่นนอกจากการพิจารณาคดีตามปกติมาประยุกต์ใช้เป็นครั้งแรกอย่างเป็นทางการเมื่อปลายปี พ.ศ. 2537 โดยในขณะนั้นเป็นการนำมาใช้โดยไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจและกำหนดวิธีการไว้ โดยเฉพาะ แต่ได้อาศัยอำนาจพื้นฐานในการไกล่เกลี่ยของผู้พิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19 และ 20 โดยได้ปรับลดขั้นตอนวิธีการปฏิบัติ และอำนาจของผู้พิพากษาลงมาเพื่อลดอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ได้มีการออกระเบียบรองรับการปฏิบัติเรียกว่า “ระเบียบศาลแพ่งว่าด้วยการไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความ พ.ศ. 2537” โดยอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งในขณะนั้นเป็นผู้ออกระเบียบมาใช้บังคับ ปรากฏว่าประสบความสำเร็จด้วยดีมาตลอดเป็นผลให้ คดีที่มีความซับซ้อนยุ่งยาก และทุนทรัพย์สูงกับคดี

¹⁵ สุทธิพล ทวีชัยการ. กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://law.stou.ac.th>. [2558, มีนาคม 28].

สำคัญที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาติหลาย ๆ เรื่องยุติด้วยเวลาอันรวดเร็วและสิ้นเชิง โดยไม่มีการอุทธรณ์ฎีกาต่อไป อันเป็นผลดีต่อทุกฝ่ายทั้งต่อคู่ความต่อศาลและประเทศชาติ จึงได้มีการนำไปใช้ในศาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ปัจจุบันการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยประสบปัญหาในเรื่องปริมาณคดีที่หลังไหลเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีมากเกินไป จึงทำให้เกิดสภาวะ “คดีล้นศาล คนล้นคุก” และ สถานการณ์ข้อพิพาททางอาญาที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมไทยยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นนี้ ประกอบกับปริมาณของคดีที่ค้างพิจารณาก็มีจำนวนมาก เป็นผลให้ด้านคุณภาพ (quality) ของการอำนวยความยุติธรรมไม่สามารถอธิบายภาพของความยุติธรรมที่สังคมคาดหวังได้ ทั้งยังมีแนวโน้มจะสร้างความไม่ยุติธรรมขึ้นเองเรื่องของผลผลิต (output) ของการจัดการกับผู้กระทำผิดในภาพรวม ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมก็พบว่าในปี 2543 มีอัตราการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนสูงถึงร้อยละ 19.6 (ที่มา : สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง กระทรวงยุติธรรม) ส่วนอัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ใหญ่ในปี 2546 มีจำนวนร้อยละ 11.58 (ที่มา : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม) ท่ามกลางปัญหาอาชญากรรมที่ซับซ้อนและเพิ่มขึ้น ทางออกของการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมจึงไม่ใช่การมุ่งใช้มาตรการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดภายใต้พื้นฐานของแนวคิดเชิงแก้แค้นทดแทน (retributive justice) มาตรการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม (diversion) จึงจำเป็นต้องถูกนำมาใช้เป็นทางเลือกมากยิ่งขึ้น ทั้งในขั้นตอนก่อนระหว่างและหลังพิพากษาคดี กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่า มีความเป็นไปได้ที่จะนำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อจะสร้างกระบวนการยุติธรรมให้มีความสามารถในการอำนวยความยุติธรรม โดยสามารถเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่อและจรรโลงไว้ ซึ่งความสมานฉันท์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว ประเทศไทยโดยรัฐบาลและหน่วยงานทางกระบวนการยุติธรรมจึงมีแนวคิดการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นกลไกในการส่งเสริมการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลสนับสนุนให้การระงับปัญหาอาชญากรรมและข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมีความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย

2.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่เป็นแนวทางการนำสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำมาใช้

ทฤษฎีการคบหาสมาคมแตกต่าง (differential association theory)¹⁶

¹⁶ อัจฉริยา ชุตินันท์. (2557). *อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 93.

ทฤษฎีของซัทเทอร์แลนด์ (Sutherland) มีแนวคิดที่สำคัญว่า พฤติกรรมทางอาชญากรรม เรียนรู้กันได้โดยการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม และพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะที่จะเป็นอาชญากรนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างในช่วงระยะเวลาและความสม่ำเสมอในการติดต่อกัน สัมพันธ์ และซัทเทอร์แลนด์ ได้อธิบายถึงพฤติกรรมทางอาชญากรรมไว้ ดังนี้

1. พฤติกรรมทางอาชญากรรมสามารถเรียนรู้กันได้ คือ พฤติกรรมทางอาชญากรรมมิใช่เป็นการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์แต่เกิดจากการเรียนรู้ และฝึกอบรมบุคคลที่มีได้รับการฝึกอบรมให้ประกอบอาชญากรรม จะไม่ได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมทางอาชญากรรม

2. พฤติกรรมทางอาชญากรรมเรียนรู้ ได้จากบุคคลอื่นโดยกระบวนการติดต่อ กระบวนการติดต่อดังกล่าวนี้เป็นได้ทั้งการอบรมสั่งสอน ได้พบเห็นหรือรับรู้จากคำบอกเล่าสืบต่อกัน มารวมทั้งการเลียนแบบจากวิธีการต่าง ๆ

3. หลักการสำคัญของการเรียนรู้ พฤติกรรมทางอาชญากรรมจะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อได้มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม การติดต่อโดยผิวเผินหรือการพบปะชั่วคราวไม่ใช่ว่าปัจจัยสำคัญของการถ่ายทอดพฤติกรรมทางอาชญากรรม

4. เมื่อมีการเรียนรู้พฤติกรรมทางอาชญากรรมการเรียนรู้ จะประกอบด้วย

4.1 วิธีที่จะประกอบอาชญากรรม ซึ่งจะมีความยากง่ายแตกต่างกันออกไป

4.2 แรงบันดาลใจ แรงขับเคลื่อนภายใน ความมุ่งหมาย ทัศนคติ

5. การเรียนรู้ ถึงแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนภายในจะเป็นการเรียนรู้ จากการปฏิบัติต่อกฎหมายบ้านเมืองในทางที่นิยมชมชอบหรือเป็นปฏิบัติก็ได้ ทั้งนี้เพราะ ในบางสังคมสมาชิกไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนให้เคารพกฎหมายยอมถือว่าการ ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเป็นค่านิยมที่จะได้รับการยกย่อง

6. เด็กกระทำความผิดเพราะเห็นว่า การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเป็นสิ่งที่มีความนิยมมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งประเด็นนี้ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของทฤษฎีนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้ว พฤติกรรมของเด็กจะดีหรือไม่ยอมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่จะนำไปปฏิบัติบุคคลที่กลายเป็นอาชญากรก็เพราะมีความเกี่ยวข้องและเคยชินต่อพฤติกรรมทางอาชญากรรมจนถูกกลืนหรือถลำตัวเข้าไป

7. ความสัมพันธ์ของความแตกต่าง หมายถึง ความแตกต่างในช่วงระยะเวลาความสม่ำเสมอและลำดับเหตุการณ์ที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางอาชญากรรม หรือพฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออาชญากรรม จากการศึกษาพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น อาจจะพบว่า พฤติกรรมเกราะจะเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ขณะที่ เด็กกำลังพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมดังกล่าวนี้ถ้าเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของการพัฒนาการและเป็น ไปอย่างสม่ำเสมอ

และพฤติกรรมแรกก็อาจจะกลายเป็นพฤติกรรมทางอาชญากรรมได้ในอนาคต ตามกระบวนการในประเด็นนี้ระยะเวลาและความสม่ำเสมอคือระยะเวลาที่เด็กได้รับการปฏิบัติอยู่ในสภาพเลวร้ายนั้น ๆ หรือมีความสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมของสังคมอาชญากรรมจนเกิดความเคยชิน และมีพฤติกรรมไม่ แตกต่างไปจากเหล่าอาชญากร อาทิเช่น การกระทำที่ผิดกฎหมายหรือมีพฤติกรรมฝืนสังคมโดยไม่เกิดความเสียวใจ ส่วนลำดับเหตุการณ์นั้นตามกระบวนการนี้ หมายถึง ลำดับขั้นตอนการพิจารณาทั้งทางร่างกายและจิตใจในช่วงชีวิตหนึ่งซึ่งจะมีส่วนก่อให้เกิด ประสบการณ์ และความเคยชินต่อสภาพแวดล้อม

8. กระบวนการของการเรียนรู้ พฤติกรรมทางอาชญากรรม สัมพันธ์กับแบบของอาชญากรรม และแบบที่ต่อต้านอาชญากรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับกลไกของการเรียนรู้ ในทางอื่น ๆ ด้วย กระบวนการนี้ หมายความว่า การเรียนรู้ พฤติกรรมทางอาชญากรรมไม่จำกัดอยู่เพียงกระบวนการของการเลียนแบบเท่านั้น บุคคลที่ถูกปล่อยวางหรือชักชวนก็อาจจะเรียนรู้ พฤติกรรมทางอาชญากรรม ได้โดยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมนั้น ๆ

9. พฤติกรรมทางอาชญากรรมเป็นการแสดงออกถึงความต้องการ โดยทั่วไป และค่านิยม แต่พฤติกรรมทางอาชญากรรมไม่สามารถอธิบายหรือตัดสินใจได้จากความต้องการ และค่านิยมนั้น ๆ ในขณะที่พฤติกรรมปกติก็เป็นการแสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมอย่างเดียวกันได้ชี้ให้เห็นว่าพวกเขาทั้งหลายจะใช้วิถีลักษณะ โมฆะ ตัดช่องย่องเบาเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน แต่กรรมกรทำงานด้วยความซื่อสัตย์เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน เช่นเดียวกันทรัพย์สินหรือเงินเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งในสังคมและเป็นความต้องการโดยทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ โดยเหตุนี้ค่านิยมและความต้องการจึงไม่สามารถนำมาตัดสินพฤติกรรมทางอาชญากรรมได้

ทฤษฎีของซัทเทอร์แลนด์อาจจะสรุปสั้น ๆ ได้คือคนที่กระทำผิดเพราะเรียนรู้พฤติกรรมของอาชญากรจากผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยเป็นเวลานานจนผู้ที่เรียนรู้มองเห็นว่าสิ่งผิดกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ ในเรื่องเทคนิค แรงจูงใจ วิถีหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง และทัศนคติต่าง ๆ ในการกระทำผิด

ดังนั้น จากทฤษฎีดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ว่าการกระทำความผิดของบุคคลอาจมีได้จากการเข้าไปอยู่ใกล้ชิดสนิทสนม เนื่องจากจะมีการเลียนแบบพฤติกรรม ทั้งนี้การที่ผู้กระทำความผิดได้รู้จักคบค้าสมาคมกันจะทำให้พวกเขาเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการยอมรับในสิ่งที่ผิดต่อกฎหมาย ดังนั้น การทางที่จะสามารถหลีกเลี่ยงการคบหาสมาคมกัน ได้ก็ต้องแยกหรือกันออกมาให้ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกัน ดังนี้ สารนิพนธ์ฉบับนี้จึงเห็นควรนำสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำตาม มาตรา 89/2 มาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงกลุ่มบุคคลบางประเภทที่ไม่ควรได้รับการเข้าเรือนจำเพื่อป้องกัน

สังคมจากการที่ผู้กระทำความผิดจะลอกเลียนแบบพฤติกรรมจากภายในเรือนจำ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์
ต่อสังคม อีกทั้งยังช่วยให้เรือนจำได้มีการระบายจำนวนนักโทษออกมาได้อีกส่วนหนึ่งด้วย